

PRINÁŠAME INŠPIRUJÚCE PRÍKLADY, KTORÉ PREDSTAVUJÚ UNIKÁTNE PRÍRODNÉ, KULTÚRNE, HISTORICKÉ, RELIGIÓZNE, TECHNICKÉ, SPOLOČENSKÉ HODNOTY, INOVÁCIE A PODPORU ROZVOJA REGIÓNOV, MIEST A VIDIEKA. PRÍKLADY SÚ V SYMBIÓZE S REGIONÁLNYM UDRŽATEĽNÝM ROZVOJOM, CESTOVNÝM RUCHOM, SO SKVALITŇOVANÍM ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA, ZACHOVÁVANÍM KULTÚRNO-HISTORICKÉHO BOHATSTVA A DEDIČSTVA, S MIESTNYMI ROZVOJOVÝMI AKTIVITAMI, KTORÉ SA PODIEĽAJÚ NA ZVYŠOVANÍ ŽIVOTNEJ ÚROVNE OBYVATEĽSTVA A NA KONKURENCIESCHOPNOSTI.

Kremnické naj...

Mestečko Kremnica (4 560 obyv.) sa nachádza na strednom Slovensku v okrese Žiar nad Hronom. Rozprestiera sa na západnom úpätí Kremnických vrchov, ktoré patria do geomorfologického celku Slovenské stredohorie. Mestom preteká Kremnický potok.

Vznik a dejiny Kremnice úzko súvisia s výskytom zlatonosných rúd na jej území. Predpokladá sa, že zlato a striebro sa v Kremnici a jej okolí ťažili už od 10. storočia. Skutočný rozmach ťažby však nastal až začiatkom 14. storočia.

17. novembra 1328 udelil uhorský kráľ Karol Róbert z Anjou (Obr. 1) osade *Cremnychbana* privilégiá slobodného kráľovského banského a minciarskeho mesta. Povýšenie osady na mesto súviselo s hospodárskymi a menovými reformami. K reformám patrilo zavedenie zemepanskej banskej slobody, čo znamenalo zrušenie monopolného práva panovníka na ťažbu drahých kovov, rozvoj súkromného podnikania ťažiarov a ťažiarskych spoločností, založenie kráľovskej mincovne v bezprostrednej blízkosti baní a hút.

Kráľ Kremnici daroval pôdu a lesy v okruhu dvoch míľ, obyvateľom i *hostom* udelil právo na banské podnikanie, aj na slobodnú voľbu mestskej rady a richtára, ktorý sa stal najvyššou súdnou inštanciou, zodpovedajúcou sa za výkon funkcie priamo súdu panovníka. Časť obyvateľstva mala domáci pôvod, prichádzali však aj mnohí noví osadníci, tzv. hostia zo zahraničia, a to hlavne z Bavorska, Rakúska, Sliezska, Flámska, Čiech. Minciari boli pozvaní najmä z Kutnej Hory (stredné Čechy).

Najväčšia produkcia zlata v Uhorsku v 14. storočí dala mestu prívlastok „**zlatá Kremnica.**“ Kremnica mala významné postavenie aj v Zväze siedmich stredoslovenských banských miest, ktorými boli: Banská Štiavnica, Kremnica, Banská Bystrica, Nová Baňa, Pukanec, Ľubietová a Banská Belá. Tieto mestá okrem banských záležitostí navzájom spolupracovali aj v oblasti súdnictva, financií, obrany (napr. pred Turkami) a stretávali sa každý rok na spoločných zasadnutiach. K najvýznamnejším mestám Zväzu patrila: zlatá Kremnica, strieborná Banská Štiavnica a medená Banská Bystrica.

Obr. 1 Busta kráľa Karola Roberta z Anjou

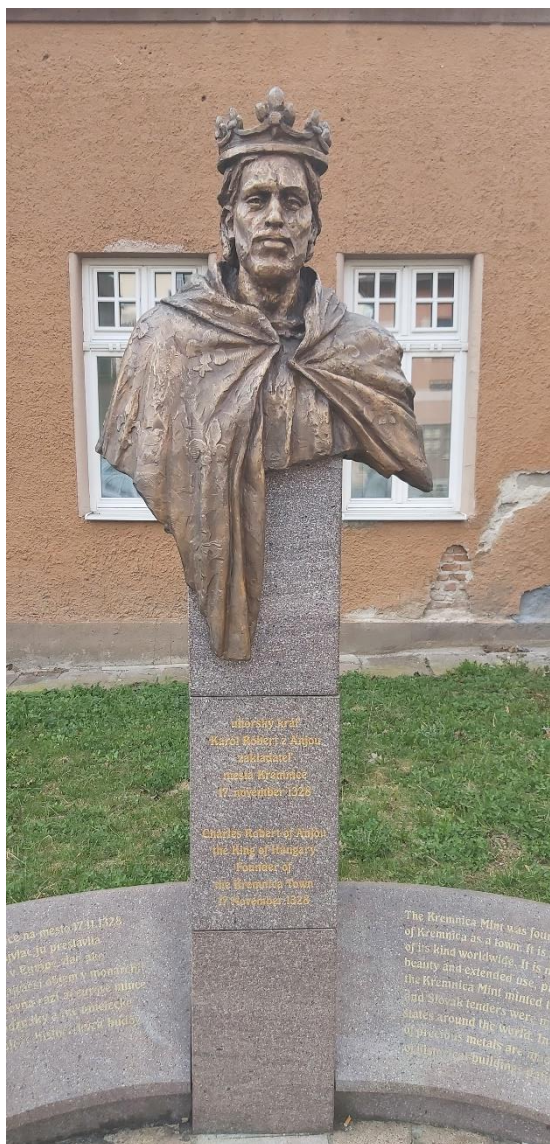

Foto ©O. Slobodníková

Obr. 2 Pôvodný minciarsky stroj

Foto ©O. Slobodníková

V Kremnici sídlil komorský gróf, ktorý stál na čele banskej a mincovej komory. Riadil (manažoval) banské podnikanie a ako zástupca panovníka dozeral na ťažbu drahých kovov a na kvalitu razených mincí a tiež zabezpečoval výber daní a mýta.

Mincovňa Kremnica začala fungovať 17. novembra 1328. Razilo sa v nej aj nové hodnotné obeživo – **zlaté florény** či **dukáty** a aj **strieborné groše** a **denáre**. Florény patrili k najhodnotnejším a k najvyhľadávanejším minciam v Európe. Kremnická mincovňa sa spolu s budínskou stala najdôležitejšou mincovňou vtedajšieho Uhorska, svoje výsostné postavenie (popri Viedni) si udržala aj počas trvania monarchie a ostala jedinou mincovňou v časoch československého štátu. V miliónových nákladoch produkovala rozmanité typy mincí s množstvom variantov (Obr. 2).

Koncom 15. storočia v nej došlo k razeniu veľkých mincí – **toliarov** (tzv. kremnické guldinery), s čím súvisel aj zrod slávnej medailárskej tradície a modernizácia výroby. Svojím vybavením bola Mincovňa Kremnica vzorom pre ostatné mincovne monarchie. Aj vďaka mincovni patrila Kremnica k najbohatším uhorským mestám v 15. storočí, čo sa odzrkadlilo aj na stavebnom rozmachu mesta, ktoré bolo obohané hradbami. V mincovni zaviedli valcovacie zariadenia, valcovacie raziace stroje, od 18. storočia skrutkové lisy – balanciéry – umožňujúce razbu do kruhu. Toto zariadenie zaviedol v Kremnici známy technik, rytec a medailér švédskeho pôvodu, Daniel Warou, v roku 1710. Na takomto stroji bolo možné raziť mince moderným spôsobom, ktorý sa používa dodnes. Kremnica sa tak stala prvým miestom použitia balanciéra na razbu mincí v strednej Európe (Obr. 3, 4).

Obr. 3 Zariadenia používané v minulosti na výrobu mincí

Foto ©O. Slobodníková

Obr. 4 Minciarske stroje firmy GRÄBENER

Foto ©O. Slobodníková

Vďaka bohatej produkcii mincí z drahých kovov v prvých storočiach existencie, schopnosti rýchlo a kvalitne zabezpečovať veľké objemy obeživa pri vzniku nových menových sústav, medailárskej tradícii, ale i vysoko cenenej práci minciarov, rytcov, medailérov, technikov a technológov si Mincovňa Kremnica udržuje dodnes vysoký kredit. Pre návštevníkov je k dispozícii Expozícia Mincovne Kremnica (Obr. 5).

Obr. 5 Expozícia Mincovne Kremnica

Foto ©O. Slobodníková

Výroba nie je zameraná iba na produkciu mincí a medailí. Kvalitné technologické vybavenie spolu s talentovanými ľuďmi jej umožňuje vyrábať vysokokvalitné plakety, odznaky, prívesky, kravatové spony, známky, štítky, kľúčenky, vyznamenania, primátorské reťaze, rády a mnohé iné produkty (Obr. 6). Vhodné sú na rôzne historické, spoločenské, kultúrne a športové príležitosti, tiež môžu slúžiť ako reklamný a propagačný materiál.

Mincovňa Kremnica je **najstaršou nepretržite fungujúcou mincovňou na svete**. V roku 2028 bude oslavovať 700 rokov svojej existencie. Vo svete jestvujú staršie minciarske podniky, ale žiadnemu z nich sa nepodarilo udržať nepretržite svoju výrobu od vzniku až po súčasnosť.

Obr. 6 Plakety, odznaky, medaily a ďalšie produkty Mincovne Kremnica

Foto ©O. Slobodníková

Foto ©O. Slobodníková

Medzi ďalšie naj... Kremnice patria najstaršie pamiatky, a to Mestský hrad a mestské hradby, Kostol sv. Kataríny. K zaujímavostiam patrí Átkaryho Kremnický krumpel, Ulička slávnych nosov, Múzeum gýča, kremnická kalvária a vyhliadková veža na Krahulskom štíte.

Mestský hrad vznikol v 13. – 14. storočí ako opevnený areál na ochranu mesta a mincovne. Ide o jedinečný komplex budov (hradby, veže, kostol), ktorý sa zachoval dodnes. Mestské hradby slúžili na ochranu bohatého banského mesta (Obr. 7).

Kostol sv. Kataríny (Obr. 7) bol postavený koncom 14. storočia v gotickom štýle a dodnes patrí medzi hlavné duchovné centrá mesta. Tento dvojloďový kostol s južnou a severnou kaplnkou má svätyňu zaklenutú sieťovou klenbou, na svorníku s letopočtom 1488, kedy bola nová svätyňa vysvätená. Pod menom sv. Katarína sa prvýkrát spomína v roku 1526. Kostol v roku 1560 vyhorel a najviac bola poškodená veža. Dvojloďie kostola má obkročnú klenbu s kamennými rebrami a neogotickou pásovou maľovanou výzdobou, v poliach čiastočne s rastlinnými motívmi. Interiér kostola je neogotický. Klenby sú zdobené maľbami svätcov, na

stenách svätyne sú kamenné epitafy. Krídlové oltáre – hlavný (sv. Kataríny) a štyri bočné oltáre sú bohato zdobené a pozlátené. Severné a južné oratórium sú prístupné točitým kamenným schodiskom, chór na západnej strane lode kostola má nový organ. Akustika v kostole a nainštalovaný koncertný organ tvoria jedinečnú kombináciu, ktorá umožňuje interpretovať najnáročnejšie umelecké diela na vysokej úrovni. Kostol sv. Kataríny je každoročne dejiskom Európskeho organového festivalu *Kremnický hradný organ*.

Obr. 7 Mestský hrad s bielou vežou, za ním Kostol sv. Kataríny

Foto ©O. Slobodníková

Átkaryho Kremnický krumpel (Obr. 8) je jedinečný nepečený zákusok zo začiatku minulého storočia. Vymyslel ju vyučený cukrár Alojz Átkary zo srbského Vršacu, ktorý sa v roku 1901 zosobášil s Annou Roxer z Kremnických Baní a natrvalo sa usídlil v Kremnici. Dnes v tradícii výroby Átkaryho Kremnického krumpla pokračuje kremnická spoločnosť RINGBÜRGER. Základom tejto cukrovinky sú špeciálne piškóty (RINGBÜRGER si ich pečie sama), ktoré sa plnia dvoma druhmi krémov, potom sa obalia do orechovo-cukrového cesta a ručne tvarujú do podoby krumpla (zemiaku, bandurky, gruže, zemky). Nakoniec sa obalia ešte kakaom a na poctu Átkaryovcov sa každý zákusok opečiatkuje veľkým "A" z podpisu Alojza Átkaryho.

Obr. 8 Výroba Átkaryho Kremnického krumpľa – jedinečného nepečeného zákusku

Foto ©O. Slobodníková

Ulička slávnych nosov (Obr. 9, 10) je unikátna, jediná na svete, plná humoru, ale i spomienok. Je pripomienkou toho, aby humor a satira prinášali ľuďom smiech, radosť a nie plač. Vznikla v rámci 24. ročníka festivalu humoru **Kremnické gagy** v r. 2004. Od tej doby organizátori festivalu Kremnických gagov odhaľujú na každom ročníku festivalu plastiky tváre významnej osobnosti – slovenského umelca, ktorý počas svojho života rozdával veselosť a dobrý humor.

Obr. 9 Originálna Ulička slávnych nosov

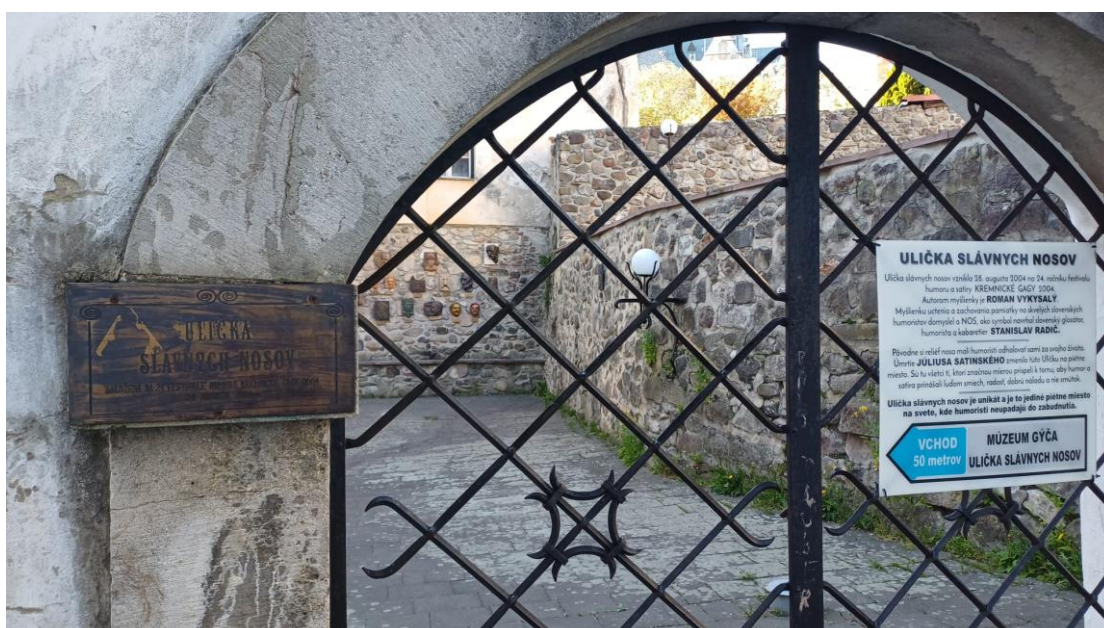

Foto ©O. Slobodníková

Obr. 10 Busty známych umelcov v Uličke slávnych nosov v Kremnici

Foto ©O. Slobodníková

Múzeum gýča je tiež súčasťou Európskeho festivalu humoru a satiry Kremnické gagy. Je jedinečnou expozíciou tohto druhu v Európe a vlastní zbierku viac ako 2700 exponátov rôzneho druhu. Sú rozdelené do špecializovaných sekcií, napr. sekcia hodín, poľovníctva, textilu, maliarstva, hudby, trpaslíkov atď. Návšteva múzea je zaujímavá a aj motivujúca. Mnoho návštevníkov nájde a aj pochopí, čo gýč vlastne je.

Kremnická kalvária (Obr. 11) sa nachádza na úpätí vrchu Šturc. Lokalita, na ktorej je Kalvária vybudovaná, je vzácna aj z prírodného hľadiska. Nachádza sa tu množstvo dendrologických exemplárov vzácných starých stromov, čo celému miestu dodáva jedinečnú atmosféru. Kalvária má všetkých štrnásť zastavení – kaplniek, ktoré spolu s Kostolom sv. Kríža zapadajú do krajinného obrazu historického mesta. Tento architektonicko-krajinársky komplex slúži ako oddychovo-relaxačná lokalita.

Vyhliadková veža na Krahulskom štíte je postavená vo výške 959 m n. m. a nachádza sa medzi Kremnicou a susednou dedinou Krahule. Ide o trojposchodovú vežu so šesťbokým pôdorysom, jej výška je 13,5 m. Konštrukcia je z dreveného masívu a na jednotlivé vyhliadkové plošiny vedie točité schodisko. Z rozhľadne sú krásne panoramatické výhľady na prírodu Kremnických vrchov a samotnú Kremnicu, vďaka čomu sa stala vyhľadávanou atrakciou všetkých návštevníkov a turistov mesta Kremnica a blízkeho okolia. Má aj oddychovú a vzdelávaciu funkciu – pri rozhľadni sú lavičky, oddychové miesto a informačné panely, napr. o prírode či

zvieratách). Ide o stavbu, ktorá umožňuje ľuďom pozorovať krajinu z výšky, oddýchnuť si a lepšie spoznať okolie.

Obr. 11 Zastavenia na Kremnickej kalvárii

Foto ©O. Slobodníková

V Kremnici sa po banskej činnosti nachádzajú podpovrchové a povrchové banské diela. Ide o šachty, štôlne, jarky, prekopy, podzemnú vodnú elektrárňu v hĺbke 245 m, prepadisko Šturec, haldy, pingy a ďalšie zaujímavosti.

Expozícia jedinečností Kremnice sa nachádza v Kultúrnom a informačnom centre a je zameraná na históriu mesta, udalosti, podujatia, osobnosti a predmety, ktoré sú výnimočné a robia Kremnicu autentickou a odlišujú ju od iných miest Slovenska. V rámci expozície sú pozoruhodné sú informácie o Mincovni Kremnica, Mestskom hrade, podzemnej elektrárni, prvej fabrike na papier, tristoročnej histórii kremnickej medovníkárne i o prvom verejnom telefóne v Uhorsku.

Slovenské olympijské a športové múzeum a Stála expozícia dejín lyžovania na Slovensku je ďalším pozoruhodným miestom, kde sa návštevník dozvie viac o dejinách lyžovania na Slovensku i v Kremnici. Expozícia je zameraná na športové lyžovanie a osobnosti slovenského lyžovania. K najvýznamnejším patria predmety olympionikov Daniela Šlachu, Štefana Harvana, Rudolfa Čillíka, Anny Pasiarovej, Janky Gantnerovej, Radoslava Žideka, Martina Bajčičáka, Veroniky Zuzulovej či Ivana Bátorého. Druhú časť v múzeu tvorí výstava *Kremnica – slovenský Semmering*, ktorá približuje návštevníkom históriu lyžovania v Kremnici. Celá expozícia je doplnená ukážkami lyžiarskej výstroje a výzbroje.

Zaujímavosti z pohľadu regionálneho rozvoja, udržateľného turizmu a životného prostredia

- ♣ So svojou takmer 700-ročnou nepretržitou výrobnou činnosťou je Mincovňa Kremnica ojedinelým fenoménom, hrdosťou Kremnice a celého Slovenska.
- ♣ *Expozícia Mincovne Kremnica* ponúka návštevníkom možnosť prezrieť si nielen zaujímavé exponáty v novorekonštruovaných priestoroch historickej budovy, ale tiež jedinečnú prehliadku starej raziarne mincí.
- ♣ Mincovňa Kremnica vyrába minciarske produkty, ktoré patria z hľadiska viacerých kritérií medzi špičku vo svete. Sedem storočí skúseností v minciarstve jej umožňuje vyrábať široké portfólio produktov v najvyššej kvalite a uspokojovať tak stovky zákazníkov ročne z celého sveta. Mincovňa Kremnica má udelených viacero certifikátov kvality.
- ♣ Všetky výrobky v kremnickej mincovni sa vyrábajú s najnáročnejšou vysokou plastikou, v ľubovoľných tvaroch, veľkostiach a povrchových úpravách (pozlátené, postriebrené, farbené, patinované) vždy podľa želania zákazníka. Produkty sú zhotovené z drahých a farebných kovov ako zlato, striebro, meď, mosadz, hliník a iné.
- ♣ Prvou plastikou v Uličke slávnych nosov bol nos Júliusa Satinského. Svoje nosy, ako aj celé tváre tu okrem neho majú napríklad aj J. Filip, S. Radič, M. Kochanský, K. Kolníková, J. Kroner, M. Zednikovič a ďalší. Ulička slávnych nosov púta veľkú pozornosť a každoročne si sem príde zaspomínať na slovenských umelcov množstvo návštevníkov, čím sa podporuje návštevnosť Kremnice a jej rozvoj.
- ♣ Múzeum gýča má autentické exponáty, „pikošky“ a to všetko vo veselej a príjemnej atmosfére. Jeho prevádzkovateľom je miestne občianske združenie, ktoré sa tiež podieľa na rozvoji turizmu, regiónu práve tým, že prevádzkuje takéto autentické múzeum.
- ♣ Kremnická kalvária je čarovným miestom, ktoré by nemal obísť nikto, kto si rád dopraje pokoj a nerušené rozjímanie. Na svoje si tu prídu miestni obyvatelia, veriaci, domáci i zahraniční turisti i milovníci technických pamiatok, keďže cesta na kalváriu vedie územím pamiatkovej zóny kremnických banských diel.
- ♣ Rozhľadňa na Krahulskom štíte poskytuje panoramatické výhľady – z veže vidno široké okolie: napr. Kremnica, Štiavnické vrchy, Vtáčnik či Turčiansku kotlinu. Slúži ako turistická atrakcia, je cieľom výletov a nenáročných túr.
- ♣ Kremnica má dlhoročnú tradíciu v bežeckom lyžovaní, čo dokumentuje aj *Stála expozícia dejín lyžovania na Slovensku* a tiež každoročne organizované najznámejšie bežkárske preteky Biela stopa.

Názov: Kremnické naj....

Autorka: © RNDr. Mgr. Oľga Slobodníková, PhD. (SAŽP)

Vydavateľ: Slovenská agentúra životného prostredia
a Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky

Rok vydania: 2026